
BLAŽENA DJEVICA MARIJA U ŽIVOTU
I SPISIMA SV. KLARE ASIŠKE

Mladen Parlov, Split

UDK: 235.3
929 Clara, sancta
232.931
Pregledni znanstveni rad
Priljeno 5/2008.

Sažetak

Autor članka, polazeći od svjedoka Klarina sveta života, najprije istražuje zašto su Klaru prozvali "drugom Marijom". Potom, istražujući spise sv. Klare i sv. Franje, otkriva na koji je način Klara poimala BD Mariju te njezinu ulogu u duhovnom životu kršćana. Autor najprije progovara o Mariji kao ogledalu, tj. pravilu kršćanskog življenja, potom o zaručništvu BD Marije i sv. Klare, o značenju zaručništva za duhovni život, kao i o sličnosti i različitosti u poimanju teme zaručništva između Klare i Franje. Naposljetku autor izlaže govor o sudjelovanju sv. Klare u Marijinu majčinstvu.

Ključne riječi: Isus Krist, Marija, Klara, ogledalo, pravilo, zaručnica, zaručništvo, majčinstvo.

UVOD

Nije potrebno osobito naglašavati ulogu i važnost koju je BD Marija imala i ima u povijesti i sadašnjosti kršćanske duhovnosti. Ona je, barem u katoličkim krugovima, općepoznata i općeprihvaćena. Nas zanima kakav je bio odnos jedne jake žene, sv. Klare, koja se nalazi na početku novog proljeća Crkve, prema Ženi – Mariji, s kojom počinje povijest novog čovječanstva, novog naroda Božjega. Klarini suvremenici, pod dubokim dojmom njezine svetosti, spontano su je usporedili s Marijom, nazivajući je "ogledalom i tragom Majke Božje". Ovim izlaganjem želimo istražiti kakvo je bilo Klarino poimanje uloge BD Marije u životu Crkve i pojedinog vjernika te kako se je to poimanje odrazilo na njezin osobni duhovni život.

1. KLARA, TRAG I SLIKA BLAŽENE DJEVICE MARIJE

U uvodnom pismu papi Aleksandru IV., kojim je popratio životopis sv. Klare, Toma Čelanski potiče: "...neka muževi nasljeđuju muževe, nove učenike utjelovljene Riječi, a ženski svijet neka nasljeđuje Klaru, koja je trag Majke Božje i nova predvodnica žena."¹ Čelanski je već u ovom prvom životopisu svete povezao Klaru i Majku Božju kao uzore evandeoskog života za žene. Svjedočanstvo Tome Čelanskog o Klari kao nasljedovateljici BD Marije nije osamljeno. Naime, još za njezina zemaljskog života Klaru se promatra u Marijinu svjetlu. Kardinal Rajnald, biskup ostijski i veletrijski te protektor Reda, a budući papa Aleksandar IV. koji je Klaru kanonizirao dvije godine poslije njezine smrti, u odobrenju kojim se potvrđuje *Pravilo svete Klare*, napisat će da su siromašne sestre sa svojom majkom Klarom, slijedeći stope samoga Krista i njegove presvete Majke, odabrale stanovati tijelom zatvorene i Gospodinu služiti u najvećem siromaštvu da uzmognu, duhom slobodne, biti podložene Gospodinu.² Isti će poslije Klarine smrti, sada kao papa Aleksandar IV., u himnu sastavljenu u čast nove svete nazvati Klaru "tragom Majke Kristove".³ Papa pak Inocent IV., koji je odobrio *Pravilo* samo nekoliko dana prije Klarine smrti, odobrava *Pravilo* prema kojem sestre trebaju zajednički živjeti u duhovnom jedinstvu i zavjetu najvećeg siromaštva.⁴ Iznova se, od strane najvišeg crkvenog autoriteta, Klarin izbor života povezuje s B. D. Marijom. Klara je sa siromašnim sestrama izabrala život nasljedovanja, kako ćemo vidjeti u nastavku, ne samo Isusa Krista nego i njegove Presvete Majke.

Raniji i kasniji Klarini hagiografi predstavljaju Klaru kao nasljedovateljicu B. D. Marije, štoviše, kao drugu Mariju (*altera Maria*). Nekoliko mjeseci poslije njezine smrti u procesu kanonizacije njezine susestre, razmišljajući o životu majke Klare, gotovo je spontano počinju uspoređivati s Blaženom Djevicom Marijom. Tako je, primjerice, sestra Christiana, kći gospodina

¹ Toma Čelanski, *Životopis sv. Klare i njezini spisi*, Symposion, Split, 1991., str. 24.

² Usp. *Pravilo svete Klare* (unaprijed RegCl), u: Spisi sv. oca Franje i sv. majke Klare Asižana, Symposion, Split, 2001., str. 248-249.

³ Usp. C. M. Mooney, *Imitatio Christi or Imitatio Mariae? Clare of Assisi and Her Interpreters*, u: *Gendered Voices: Medieval Saints and Their Interpreters*, ed. Catherine M. Mooney, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1999., str. 59 te osobito bilješka 54.

⁴ Usp. RegCl, *Prolog*, u: Spisi..., nav. dj., str. 248.

Christiana de Parisse, smatrala da "sve što bi se o svetosti neke svete žene nakon Djevice Marije moglo reći, vrijedi doista i za svetu Klaru".⁵ Jedanaesta svjedokinja, sestra Benvenuta, kćerka gospođe Diambre iz Asiza, na Klaru primjenjuje pohvale koje su se redovito izricale na račun B. D. Marije: "... nakon naše drage Gospe, Blažene Djevice Marije, nijedna žena veće svetosti nije živjela nego što je to bila spomenuta gospođa Klara. Bila je djeвица, bila je ponizna, plamtjela je ljubavlju prema Bogu, bila je ustrajna u molitvi i meditaciji, umrtvljivala se odricanjem od jela i od udobne odjeće, bila je divljenja vrijedna glede posta i noćnih bdijenja... Osjećala je veliku sućut prema svima koji trpe. Bila je dobrotiva i velikodušna prema svim sestrama. Njezino je vladanje bilo po Bogu, a o svjetovnim stvarima nije htjela ni govoriti ni slušati. A u upravljanju samostanom bila je obzirna i mudra, više nego što se može reći."⁶

Iz pohvala koje su na račun svete Majke Klare izrekle njezine duhovne kćeri i sestre, očito je da im se je spontano nametao lik B. D. Marije s kojim su uspoređivale majku Klaru. Sestra Bona de Guelfuccio iz Asiza, koja je živjela s Klarom još u njezinoj obiteljskoj kući, u svome svjedočanstvu opisuje Klaru riječima koje su pridržane Majci Božjoj: "Zbog velike svetosti Klarina života, kako prije tako i nakon stupanja u Red – sestra Bona – je čvrsto vjerovala da se je Klara posvetila već u krilu svoje majke."⁷ Riječi "posvetila već u krilu svoje majke" aludiraju na bezgrešno začće BD Marije, odnosno na njezinu posvećenost u majčinu krilu, posvećenost koja nije narušena ljagom istočnoga grijeha. Bona će na Klaru primijeniti još jedan marijanski detalj (usp. Lk 1,29), naime, reći će da je Klara "bila milosti puna i htjela je da tako bude i s drugima".⁸

Zanimljivo je da se traženje sličnosti između Klare i B. D. Marije ne zaustavlja samo na kreposnom životu, tj. svetosti

⁵ *Proces kanonizacije svete Klare* (u nastavku: *Proces*), u: M. D. Kovač, U ozračju svete Klare, Symposion, Split, 1995., str. 100.

⁶ *Proces...*, nav. dj., str. 117. Slično je tvrdila i sestra Balvina, kćerka gospodina Martina da Cocorana, sedma svjedokinja: Ona "čvrsto vjeruje kako od Djevice Marije do danas nije bilo žene s većim zaslugama nego što su zasluge" svete Klare (*Isto*, str. 106).

⁷ *Proces...*, nav. dj., str. 127.

⁸ *Isto*, str. 128. Slično je svjedočanstvo dao i gospodin Ranieri de Bernardo iz Asizija: "Svjedok je poznavao gospođu Klaru dok je još bila dijete u očinskoj kući. Bila je djeвица i od najranije se mladosti posvetila djelima svetosti kao da se već u majčinu krilu bila posvetila" (*Isto*, str. 129).

njihova života, nego i na boli koju su proživljavale. Naime, u nizu od 28 freski koje u Gornjoj bazilici u Asizu prikazuju Franjin život, Giotto je načinio samo jedan portret sv. Klare, i to prikazujući je u plaču zbog smrti sv. Franje. Giotto je prikazao život sv. Franje kao nasljedovanje Kristova života, tj. kao drugog Krista, a Klaru je prikazao kao drugu *mater dolorosa*.⁹

Nije čudno što su ne samo Klarine duhovne kćeri i sestre nego i drugi njezini suvremenici uspoređivali njezin sveti život sa životom B. D. Marije. Naime, razlog tome je što se je otajstvo utjelovljenja dogodilo u ženinu tijelu tako da nasljedovanje Marije postaje ženin put nasljedovanja Krista. Inače, marijanska pobožnost srednjeg vijeka, koja se je bez prekida razvijala gotovo od apostolskih vremena te je u 12. st. doživjela veliki uzlet, svojom je arhitekturom i ikonografijom predstavljala Mariju kao onu kojoj vjernik treba doći kako bi ga Ona-Majka mogla odgojiti, voditi ka oltaru, k Euharistiji, k sjedinjenju s Bogom.¹⁰ Vjernik, u Marijinoj školi, u savršenom nasljedovanju Majke Božje, rađa Boga u vlastitoj duši, hrani ga i njeguje osobito čuvanjem vlastitog dječanstva, a za Klaru, kako ćemo vidjeti, i siromaštva. Na taj način slika rođenja, hranjenja i dojenja postaju simboli duše koja je dospjela u stanje intimnog sjedinjenja s Bogom, a to je u biti cilj kršćanskog života.

Klara, nasljedovateljica primjera B. D. Marije, njezina slika i njezin trag, i sama postaje primjer/uzor za nove generacije ženskih osoba. Čelanski će napisati da je Klara "svojim stopalima utisnula trag budućim pokoljenjima".¹¹ Vjerojatno će sv. Bonaventura imati te riječi pred očima kad, nekoliko godina poslije Klarine smrti, poziva opaticu i sestre da slijede stope svoje blažene majke Klare.¹² Dakle, uz Franju, *alter Christusa*, s kojim započinje novo poglavlje u povijesti Crkve te koga trebaju nasljedovati muževi, kršćanska

⁹ Usp. I. J. Peterson, *Clare of Assisi. A Biographical Study*, Franciscan Press, Quincy, 1993., str. 275.

¹⁰ Usp. Th. Koehler, *Marie (Sainte Vierge). III. Du moyen âge aux temps modernes*, u: *Dictionnaire de spiritualité X*, Éditions Beauchesne, Paris, 1990., st. 440-459.

¹¹ Toma Čelanski, *nav. dj.*, str. 30. Čelanski će dodati kako se je po "obližnjim pokrajinama pronio glas o svetosti djevice Klare i za miomirisom njezinih pomasti (Pj 1,3) je odasvud hrlilo ženski svijet. Djevice su se žurile da bi se po njezinu primjeru sačuvala za Krista; udane su nastojale živjeti čišće; plemkinje su i odličnice napuštale prostrane dvorove i sebi gradile tiješne samostane... Djevica je Klara svojim primjerom rodila spasonosne mladice..." (*Isto*, str. 31).

¹² Usp. C. M. Mooney, *nav. dj.*, str. 58.

zajednica njegova vremena spontano stavlja Klaru, uspoređujući je s Marijom. Poput Krista i Marije, s kojima je započeo svoj hod novi narod Božji – Crkva, s Franjom, drugim Kristom, te Klarom, drugom Marijom, trebala bi se dogoditi obnova naroda Božjega.

2. MARIJA: OGLEDALO I NAČIN ŽIVOTA ZA KLARU I SIROMAŠNE GOSPODE

U svojim spisima Klara rijetko izravno spominje BD Mariju.¹³ No, važnije od broja spomena jest ukupno ozračje kojim spisi odišu i unutar kojega su nastali.¹⁴ O odnosu sv. Klare i BD Marije nije, naravno, moguće govoriti bez spomena sv. Franje, koji je gajio osobitu ljubav prema BD Mariji,¹⁵ a na toj je ljubavi sudjelovala i sv. Klara. Svoju je ljubav prema Majci Božjoj Franjo izrazio sastavljajući u njezinu čast pohvale i molitve koje je redovito molio. Od osobite je važnosti marijanska antifona *Službe Muke Gospodnje*, koju je Franjo, a kako ćemo vidjeti i Klara, molio 14 puta na dan. Antifona glasi: "Sveta Djevice Marijo, nema tebi slične na svijetu među ženama rođene, kćeri i službenice svevišnjega Kralja, majko presvetoga Gospodina našega Isusa Krista, zaručnice Duha Svetoga: moli za nas sa svetim Mihaelom arkandelom i svim nebeskim silama i sa svima svetima kod svoga svetoga ljubljenoga Sina, Gospodina i Učitelja."¹⁶ Od Čelanskoga doznajemo da je

¹³ Dva puta je spominje u *Pravilu* (usp. RegCl VI, XII), tri puta u oporuci (usp. TestCl 7, 11 - 2x), tri puta u pismima Agnezi Praškoj (jedanput u prvom, EAgn I,24, te dvaput u trećem pismu EAgn III, 18; 24) te jedanput u *Blagoslovu* (BenCl 8).

¹⁴ Jedan od boljih poznavatelja franjevačke duhovnosti, Optato van Asseldonk, piše da "il nome di Maria non ricorre spesso nelle lettere (misli na Klarina pisma, nap. a.), ma la sua presenza-immagine, il suo modello, il suo tipo, il suo esempio, la sua 'forma' ideale e la sua immagine si riflettono nei numerosi titoli dati ad Agnese e per mezzo di essa a tutte le Sorelle, e non di rado applicati anche a tutti i fedeli" (*Una spiritualità per domani. Maria, Francesco e Chiara*, Editrice Collegio di S. Lorenzo da Brindisi, Roma, 1989., str. 123).

¹⁵ Čelanski je zapisao da Franjo "circondava di un amore indicibile la Madre di Gesù, perché aveva reso nostro fratello il Signore della maestà. A suo onore cantava lodi particolari, innalzava preghiere, offriva affetti tanti e tali che lingua umana non potrebbe esprimere. Ma ciò che maggiormente riempie di gioia, la costitui Avvocata dell'Ordine e pose sotto le sue ali i figli, che egli stava per lasciare, perché vi trovassero calore e protezione sino alla fine" (2 Cel 198, u: FF 786).

¹⁶ Usp. *Spisi...*, nav. dj., str. 96. Iza antifone slijedi i upozorenje: "Pazi! Ovdje navedena antifona govori se kod svih časova: a govori se mjesto antifone, kratkog čitanja, himna, retka i molitve. I samo je ovu antifonu govorio

Klara molila Franjin časoslov Muke Gospodnje, i to sa sličnim osjećajima: "A da bi svoje srce neprestano hranila slatkoćom Križa, češće je molila posebnu molitvu na čast pet rana Gospodinovih. Naučila je Časoslov na čast Križa, kao što ga je sastavio ljubitelj Križa Franjo i molila ga je sličnim osjećajima."¹⁷ Svakodnevno moljenje antifone u čast B. D. Marije nije moglo ne imati odjeka kako u Klarinu životu tako i u njezinim spisima. Franjo i Klara se, kroz molitvu časoslova Muke Gospodnje, sjedinjuju s Marijom i njezinim ljubljenim Sinom, Gospodinom i Učiteljem, koji izabire put služenja te daje primjer koji oni žele nasljedovati. Biti sluga i poslužitelj, službenica i sluškinja, poput Marije, Službenice Gospodnje i njezina Sina, Sluge Jahvina koji učenicima pere noge, postaje simbol svetog jedinstva u uzajamnoj ljubavi koja ljubi "sve do kraja" (Iv 13,1), do ispunjenja na križu. Klara želi da je sestre nazivaju i smatraju službenicom, a to pokazuje i svojim činima, osobito pranjem nogu svojih sestara, pokazujući se tako, čak i više od samoga Franje, poslužiteljicom i "beskorisnom" sluškinjom.¹⁸

Franjina marijanska antifona našla je odjeka i u Klarinu *Pravilu* ili, bolje reći, u pravilu, *forma vitae*, koji je Klara primila od Franje.¹⁹ U najkraćem smislu, riječ je o izboru života prema evanđelju, a po nadahnuću Božjem. *Pravilo – forma vitae* u biti je poziv sestrama da postanu dionice Marijina sudjelovanja u trinitarnom životu. Naime, izabirući živjeti prema evanđelju kao zaručnice Duha Svetoga, sestre, po uzoru na Mariju i nju nasljeđujući, mogu postati majke Kristove, omogućujući mu da se iznova rodi, da raste i živi među njima. To postaje posve jasno iz naslovljavanja sestara kao "kćeri i službenica svevišnjeg

sa svojim psalmima" (*Ondje*). Ako zbroju molitava časova dodamo kratko čitanje, himan, redak (otpjev) i molbenicu, dolazimo do broja 14.

¹⁷ Toma Čelanski, *nav. dj.*, str. 44. Čelanski spominje kako je Klara "između dnevnih časova, Šestoga i Devetoga, obično bivala jače ganuta željom da bi sa žrtvovanim Gospodinom i sama bila žrtvovana" (*Ondje*).

¹⁸ U pismima Agnezi Praškoj Klara se opetovano naziva "nedostojna služavka" i "beskorisna službenica" (usp. EAgn I,2;33 EAgn II,2; EAgn III,2; EAgn IV,2). Iz *Procesa kanonizacije* doznajemo kako je Klara često sestrama doslovno prala noge (usp. *Proces...*, *nav. dj.*, str. 85-86, 92 itd.).

¹⁹ *Pravilo* koje je Klara primila od Franje utkano je u šesto poglavlje *Pravila svete Klare*: "Budući da ste, po božanskom nadahnuću, postale kćerima i službenicama vrhovnog Kralja i nebeskog Oca, zaručile se s Duhom Svetim odabirući da živite prema savršenosti svetog Evanđelja, hoću i obećajem za sebe i za svoju braću uvijek voditi o vama marljivu brigu i posebnu skrb" (RegCl VI,3-4, u: *Spisi...*, *nav. dj.*, str. 257).

Kralja i nebeskog Oca”, dakle naslova koji su u antifoni pripisani B. D. Mariji, te također iz činjenice da su se i sestre, poput B. D. Marije, zaručile s Duhom Svetim. Drugim riječima sestre se pozivaju da poput Marije, živeći savršenstvo evanđelja, postanu majke Kristove, kćeri i službenice nebeskog Oca i zaručnice Duha Svetoga, odnosno da poput Marije uzmu udjela u trinitarnom božanskom životu. Sadržaj života što ga Klara predlaže u *Pravilu* – makar ona sama ne koristi izraz ‘pravilo, nego ‘način života’ ili ‘življenja’ – potpuno je marijanski, u trojstvenoj dimenziji, a u biti je riječ o istom trojstvenom marijanskom životu što ga sv. Franjo, u isto vrijeme (1212.-1215.), *Pismom svim vjernicima* predlaže svim pokornicima svijeta. Tu franjevački patrijarha veli da svaka vjerna duša, kad prihvati Božju riječ, osobno sudjeluje u Marijinu sinovskom, zaručničkom, bratskom i majčinskom životu, u Duhu Gospodnjem. Sve prave pokornike ili vjernike, ukoliko ‘čine’ Riječ Božju, Duh Sveti čini sinovima Oca, zaručnicama Duha Svetoga, braćom i majkama Gospodina Isusa Krista. A upravo je to Marijin trojstveni život.²⁰

Klara, Franjina biljčica, u njegovoj školi i na njegovu tragu razvija vlastiti odnos prema B. D. Mariji. Može se reći da je njezin odnos prema B. D. Mariji produžetak ili, bolje reći, življenje odnosa koji je s B. D. Marijom uspostavio sam sv. Franjo. Njegova se marijanska pobožnost i štovanje B. D. Marije smještaju unutar vizije intimnog odnosa koji je Majka Božja imala prema djelu otkupljenja. I Marija je zaslužna što nam je stiglo milosrđe Božje, jer je ona rodila našega Gospodina i Spasitelja. Zanimljivo je da Franjo nikada B. D. Mariju ne naziva “naša majka”, premda je kršćanska tradicija u njegovo vrijeme, a i prije njega zazivala Mariju kao majku. Ona je, za njega, ponajprije majka Gospodina našega Isusa Krista. Marijino božansko majčinstvo nije samo razlog zbog kojega treba veličati nebeskog Oca, nego je, kako piše O. van Asseldonk, prvi i najvažniji razlog veličanja i čašćenja same Marije.²¹ Marija je Kći – Službenica, Djeвица i Majka Isusa Krista,

²⁰ Usp. *Pismo četiriju generalnih ministara franjevačkih redova u povodu 800. obljetnice rođenja svete Klare*, u: Sveta Klara Asiška. Pisma uz jubileje (1193.-1253.-2003.), prir. Milan Lončar, ZIRAL, Mostar-Zagreb, 2003., str. 67-68.

²¹ Usp. O. van Asseldonk, *Maria, Madonna...*, nav. dj., st. 932. Autor veli da “l'insistenza di Francesco sulla pietà mariana si spiega anche con la tendenza di tutta l'ortodossia contemporanea a collegare, contro il dualismo cataro e il docetismo cristologico in esso implicito, l'immagine del Cristo ‘Signore di maestà’ con la valorizzazione della natura umana di Cristo e della vera maternità di Maria” (*Maria, Madonna...*, nav. dj., st. 933).

zaručnica Duha Svetoga, a time i Kraljica svijeta i anđela. Sve su to naslovi koje Franjo pridaje Mariji te preko njih gleda na Marijine privilegije ne toliko kao na njezin osobni ures i veličinu, koliko u njima vidi izraženu i uzvišenu Marijinu prisutnost u drami spasenja, u djelu otkupljenja.²²

Svakako, Klara promatra ponajprije samoga Krista, a s Njime i Njegovu Majku, kao ogledalo i primjer savršenog života koji treba nasljedovati. U VI. poglavlju *Pravila* Klara donosi i Franjinu posljednju volju kao dio ili, bolje reći, srce samoga *Pravila*: "Ja siromašni brat Franjo, hoću da slijedim život i siromaštvo preuzvišenog Gospodina našega Isusa Krista i njegove presvete Majke i hoću da ustrajem sve do kraja; te molim vas, moje Gospođe, i dajem vam savjet da u tom presvetom životu i siromaštvu uvijek živite."²³ Iz *forma vitae* te posljednje volje, sadržanih u VI. poglavlju *Pravila*, proizlazi identičnost između Franjina i Klarina evanđeoskog života, a time između braće i sestara. Riječ je, u biti, o jednom te istom obliku života, uz razumljive razlike u konkretizaciji tog života. Franjo izabire slijediti život Isusa Krista i njegove presvete Majke, a po njemu ga prihvaća i Klara. Riječ je o izboru istog pravila života, onog trinitarno-marijanskog, a to dalje zahtijeva i istu skrb i brigu od strane Franje i braće prema sestrama. Klara u *Oporuci* poziva sestre da postanu primjer i ogledalo za druge: "... nas je sam Gospodin postavio kao uzor za primjer i ogledalo ne samo drugim ljudima nego i našim sestrama koje će Gospodin pozvati u naš poziv, da i one budu ljudima u svijetu ogledalo i primjer. Kad nas je, dakle, Gospodin pozvao na tako velike stvari da se na nas mogu ugledati one koje će biti drugima ogledalo i primjer, dužne smo mnogo blagoslivljati i hvaliti Boga..."²⁴ Mišlju da sestre trebaju postati ogledalo i primjer drugima Klara poziva sestre da postanu živi oblik, tj. personificirano pravilo Krista evanđelja. Pozvane su svojim životima odsijevati, ižaravati Isusa Krista. Na taj način, preobražene i Kristu suobličene sestre, za druge postaju transparentne i vidljive slike Isusa Krista, odnosno svojim životom uprisutnjuju Krista u svoj prostor i u svoje vrijeme.²⁵ U trećem i

²² Usp. nav. dj., st. 937.

²³ RegCl VI,7-8, u: *Spisi...*, nav. dj., str. 258.

²⁴ TestCl 19-21, u: *Spisi...*, nav. dj., str. 269.

²⁵ Franjevački generalni ministri pišu da su Franjo i Klara, "potaknuti Duhom Svetim, poput Marije, u nasljedovanju siromašnoga i raspetog Krista popravljali i obnavljali Kuću-Crkvu. Taj vid poistovjećivanja s osobom Krista i Marije vrlo je naglašen i sve se u njemu usredotočuje. Zajedno sa svim 'pokorničkim vjernicima' svi se osjećaju osobno pozvanima da budu oblik i primjer (Franjo)

četvrtom pismu Agnezi Praškoj Klara zanosno opisuje kako se duša, kći-službenica, zaručnica-majka, preobražava u svoga zaručnika, neokaljanog Jaganjca, Bogočovjeka, Kralja neba i zemlje: Isus Krist osobno, raspeto i proslavljeno ogledalo, siromašan i ponizan, koji dušu opija blaženim ushićenjem u mističnoj sjedinjujućoj Ljubavi, on je "oblik" življenja kojemu se sestre trebaju suobličiti. Drugim riječima "oblik" življenja treba se preobraziti u uosobljeni "Oblik", u Isusa Krista.²⁶

U nastavku *Oporuke*, koja je bitna za otkrivanje njezine kršćanske osobnosti, Klara ističe Franjin primjer nasljedovanja siromaštva i poniznosti Isusa Krista i "slavne Djevice njegove majke", tako da je sam Franjo postao ogledalo i primjer koji sestre trebaju nasljedovati.²⁷ Riječ je, naravno, nadasve o primjeru života u siromaštvu. Da bi zajamčila vjernost tom siromaštvu, Klara je od Inocenta III. i njegovih nasljednika zatražila *Povlasticu siromaštva*. Kad Klara poblize određuje smisao tog siromaštva, poziva se na Krista i na Djevicu Mariju. Lik Majke Božje poslužiti će joj i kao motiv za ustrajnost života u siromaštvu: "Čuvajmo se, ako smo stupile na put Gospodnji, da podnipošto za neko vrijeme ne odstupimo od njega, da ne nanesimo nepravdu tolikom Gospodinu i njegovoj majci Djevici."²⁸

ili ogledalo (Klara) Krista i Marije u Crkvi i svijetu i da samu Kristovu i Marijinu osobu učine prisutnom među ljudima i bratski pomirenim stvorenjima. Franjo i Klara daju tako pravu mjeru svome evanđeoskom životu jedinstva s Bogom, s čovječanstvom i sa svemirom. Kao da kozmički uosobljuju jedinoga Sina Božjega utjelovljena, prvorođenca među mnogom braćom" (*Pismo...*, nav. dj., str. 35).

²⁶ Usp. O. van Asseldonk, *Una spiritualità...*, nav. dj., str. 64.

²⁷ Nakon što je spomenula kako je od pape Inocenta III. dobila povlasticu siromaštva, Klara nastavlja: "Radi toga prigibam koljena te duhom i tijelom prignuta preporučujem svetoj rimskoj Crkvi, vrhovnom svećeniku, a naročito gospodinu kardinalu koji je dodijeljen Redu Manje braće i nama, sve svoje sestre koje su sada i koje će doći, da bi, za ljubav prema onom Bogu koji je siromah bio položen u jasje, siromah živio u svijetu i gol visio na križu, uvijek svome malenome stadu, što ga je Otac porodio u svojoj Crkvi riječju i primjerom preblaženoga oca našega svetoga Franje nasljedovanjem siromaštva i poniznosti njegova ljubljenoga Sina i slavne Djevice njegove majke, učinio da obdržavaju sveto siromaštvo koje smo obećale Bogu..." (*TestCl 44-46*, u: *Spisi...*, nav. dj., str. 271-272).

²⁸ *TestCl 74-75*, u: *Spisi...*, nav. dj., str. 274. U pismu Ermentrudi poziv na ustrajnost u izboru života u siromaštvu, tj. u nasljedovanju Raspetog, koristi se likom Majke boli – *Mater dolorosa*: "O predraga, gledaj prema nebu koje nas zove, i uzmi križ i slijedi Krista koji ide pred nama; jer ćemo poslije raznih i mnogih nevolja po njemu unići u njegovu slavu. Ljubi iz svega srca Boga i Isusa, Sina njegova, razapeta za nas grešnike i nek iz tvoje pameti ne ispada spomen na njega. Stalno razmatraj tajne križa i tjeskobu Majke koja je stajala pod križem. Moli uvijek i bdij" (*EErm 9-13*, u: *Spisi...*, nav. dj., str. 275).

3. MARIJA I KLARA: ZARUČNICE DUHA SVETOGA

U marijanskoj antifoni Franjo naziva BD Mariju “zaručnicom Duha Svetoga” te je, kako se čini, ako ne prvi, onda svakako na najjasniji i najizričitiji način u povijesti kršćanske duhovnosti, taj naslov primijenio na BD Mariju.²⁹ Kad Franjo istim naslovom časti sestre klarise, jasno je da u njima vidi Marijine nasljedovateljice, zapravo druge Marije.

Ivan Pavao II., u svome pismu klarisama, veli da je izraz “zaručnica Duha Svetoga” neuobičajen u povijesti Crkve, gdje je sestra, redovnica uvijek označena kao “zaručnica Kristova”. Korištenje izraza iz Lukina izvještaja (usp. Lk 1,26-38) upućuje na traganje za ključem razumijevanja Klarina duhovnog iskustva, a to je iskustvo koje vodi do usporedbe s BD Marijom.³⁰ Klara pak samu sebe doživljava kao služavku posve usmjerenu prema Božanskom Zaručniku, Isusu Kristu te kao sudjelovanje u Franjinu zaručništvu s Kristom. Riječ je, uistinu, o uzajamnosti Franjina i Klarina zaručništva s Isusom Kristom, kako reče papa Ivan Pavao II. prigodom svog posjeta sestrama klarisama u Asizu: “Ostaje način Franjina gledanja na svoju sestru, način na koji se on zaručio s Kristom. Sama sebe je gledao u njezinoj slici, slici zaručnice Kristove, mistične zaručnice s kojom izgrađuje svoju svetost. Promatra samog sebe kao brata, siromaška u slici svetosti ove autentične Kristove zaručnice u kojoj pronalazi sliku Presvete Marije, savršene zaručnice Duha Svetoga.”³¹

²⁹ S obzirom na naslov “zaručnica Duha Svetoga” O. van Asseldonk piše: “Con questo titolo attribuito a Maria, Francesco si rivela un uomo della particolare e profonda intuizione rinnovatrice, in grado di scoprire nella sua esperienza ‘mistica’ lo Spirito che dà vita alla lettera della Scrittura e della tradizione ecclesiale. Prima di lui, infatti, questo specifico titolo era raramente usato in modo esplicito, sia nella Scrittura che nella Tradizione” (*Una spiritualità...*, nav. dj., st. 33; Isti, *Maria, Madonna, Madre, Immacolata*, u: Dizionario francescano. Spiritualità, Edizioni Messaggero, Padova, 1983., st. 936; Isti, *Maria, Sposa dello Spirito Santo in s. Francesco d’Assisi*, u: Credo in Spiritum Sanctum II, Libreria Editrice Vaticana, Roma, 1983., str. 1123-1132. U ovom posljednjem članku autor istražuje povijest naslova “zaručnica Duha Svetoga” prije Franje, kod Franje i poslije njega).

³⁰ Ivan Pavao II., *Pismo klarisama u povodu 800. obljetnice rođenja sv. Klare (1193.-1993.)*, u: Sveta Klara Asiška. Pisma uz jubileje (1193.-1253.-2003.), Prir. Milan Lončar, ZIRAL, Mostar-Zagreb, 2003., str. 20-21.

³¹ ‘Spontani’ govor pape Ivana Pavla II. klarisama u bazilici sv. Klare u Asizu, u: Sveta Klara Asiška..., nav. dj., str. 110. Nadovezujući se na Papino naglašavanje nerazdvojujivosti imena Franje i Klare i njihovih duhovnih iskustava, franjevački generalni ministri ističu “jedinstvo i uzajamnost Franjina i Klarina

Premda sama Klara, u *Pravilu* i *Oporuci*, ne naziva ni sebe ni sestre "zaručnicama Duha Svetoga", a i samoga Duha rijetko spominje, ipak je tema zaručništva jedna od najznačajnijih u njezinim spisima. Naime u pismima se obraća Agnezi kao "zaručnici vrhovnog nebeskog Kralja"³² te je potiče da se potpuno preda i da ustraje u svome zaručništvu prema tako velikom Zaručniku. Klara hrabri Agnezu da ustraje u zaručništvu stavljajući joj pred oči primjer Djevice Marije, zaručnice i majke Sina Božjega, koja je uživala veliku radost radi sjedinjenja s Božanskim Zaručnikom u kojega se je preobrazila: "Postavi svoj duh pred zrcalo vječnosti, uroni svoju dušu u svjetlo slave, postavi svoje srce u lik božanske biti i preobrazi svu sebe motrenjem u slici njegovog božanstva, da i sama osjetiš što osjećaju prijatelji kušajući skrivenu slatkoću, koju je sam Bog od početka čuvao za one koji ga ljube... Ostani privržena njegovoj preljubljenoj Majci, koja je porodila takvog Sina koga nebesa ne mogu obuhvatiti, a ipak ga je ona nosila u malom zatvorenom prostoru svete utrobe i u djevičanskom tijelu."³³

Dok je za Franju zaručnik Duh Sveti, za Klaru je to Gospodin Isus Krist, bilo za BD Mariju bilo za Agnezu bilo za sestre. No, razlika među njima i ne čini se velikom ako se zna da je upravo Duh Isusa Krista onaj koji nas čini sinovima i kćerima, zaručnicama, braćom i sestrama, štoviše, majkama Isusa Krista. Klara, koja se pokazuje tako očito zaljubljenom u Božanskog Zaručnika, u biti nastoji živjeti sam lik Zaručnika, u odnosu prema Majci, dok se Franjo osjeća sjedinjen s Duhom Svetim u kojem žive sam Zaručnik i Majka – Zaručnica Duha. Riječ je, dakle, o različitom naglasku: kod Franje je izraženija trinitarno-kristovsko-marijanska

evanđeoskog života, kojim u Duhu nasljeđuju Gospodina i njegovu Majku, u Crkvi i za Crkvu, u služenju cijelom čovječanstvu i čitavom svemiru – do nogu svih, kako dolikuje manjoj braći, siromašnim sestrama i pokorničkim vjernicima" (*Pismo četiriju generalnih...*, nav. dj., str. 35).

³² U prvom pismu piše da je Agneza prihvatila "zaručnika plemenitijeg roda, Gospodina Isusa Krista" (EAgN I,7); Agneza je "zaručnica i majka Gospodina mojega Isusa Krista" (EAgN I,12). U drugom pismu poziva Agnezu da razmatra "svoga Zaručnika, najljepšeg među sinovima ljudskim" (EAgN II,20). U trećem pismu radosno pozdravlja Agnezu "zaručnicu vrhovnog nebeskog Kralja" (EAgN III,1); a u četvrtom Klara naziva Agnezu "zaručnicom Kralja Jaganjca" (EAgN IV,1) te je poziva da kao ona koja je "zaručena Neokaljanom Jaganjcu koji oduzima grijehe svijeta" napusti sve taštine ovoga svijeta (EAgN IV,8); potom je poziva: "motri to zrcalo, ti kraljice, zaručnice Isusa Krista, i u njem se sveudilj ogledaj" (EAgN IV,15).

³³ EAgN III,12-19. Opširnije o ovoj temi vidi: *Pismo četiriju generalnih...*, nav. dj., str. 44-45.

dimenzija, a kod Klare kristovsko-zaručnička i marijanska. Klara je, mišljenja je O. van Asseldonk, bliža prevladavajućoj mistici svoga vremena, onoj istočnoj, a koja je imala odjeka u onodobnoj ljubavnoj lirici.³⁴

Premda Klara sestre ne naziva "zaručnicama Duha Svetoga", zanimljivo je da ih ipak u *Pravilu* potiče da "ne gase duha svete molitve kojemu mora sve vremenito služiti",³⁵ te "neka pripaze da iznad svega moraju željeti da imaju duh Gospodnji i njegovo sveto djelovanje, da mu se uvijek čistim srcem mole i da budu ponizne, strpljive...".³⁶ Zanimljivo je da u uputama sestrama Klara, na Franjinu jednostavnost, dodaje pavlovska mjesta o izgradnji kršćanskog savršenstva, tj. o uzajamnom životu u djelotvornoj ljubavi (usp. Kol 3,14; Ef 4,3). Zasigurno ima pred očima misao da je Duh Gospodnji onaj koji u nama ostvaruje jedinstvo uzajamne ljubavi te koji nam omogućuje da sudjelujemo u životu Isusa Krista i njegove Majke. U taj evanđeoski, trojstveni i marijanski život Klara, kako pišu franjevački generalni ministri, "stavlja odnose koji su joj uzor na njezinu putu savršenstva. Promatra skrovitu i tihu Mariju u Nazaretu, siromašnu i poniznu službenicu Gospodnju, zaručnicu Duha Svetoga, majku Kristovu, djevicu koja je postala Crkva i nas u njoj. Iako Klara snažno ne naglašava taj život 'kontemplativne molitve u klauzuri', sigurno je da njezino 'marijansko' opredjeljenje snažno potiče na puno iskustvo Boga u njegovu intimnom trojstvenom životu, u kojemu sudjeluje ona s Gospodinom i njegovom Majkom u Duhu Svetomu do mistične uzvišenosti, kako dokazuju Klarini (i Franjini) spisi i bogata Klarina predaja".³⁷

U VIII. poglavlju *Pravila*, koje se nadovezuje na VI. poglavlje Franjina potvrđena pravila koje govori o siromaštvu, Klara dodaje povezanost sa siromaštvom Gospodinove majke: Gospodin je "vaš dio u zemlji živih. Njemu, predrage sestre, posve privržene,

³⁴ Usp. O. van Asseldonk, *Una spiritualità...*, nav. dj., str. 128. Tadija Matura, jedan od priređivača Klarinih spisa u nizu kršćanskih izvora (*Sources chrétiennes*), smatra da je razlika između Franjina i Klarina poimanja Krista Zaručnika u tome što se Franjo više zaustavlja na otajstvima Isusova zemaljskog života (rođenje, križ), a Klara, uz to, uzdiže pogled prema Kristu nebeskom Kralju koji je za vrijeme svoga zemaljskog života "zbog neizrecive ljubavi" htio preuzeti uvjete poniženog i trepećeg siromaha. Time je ona bliža svetom Bonaventuri i duhovnim refleksijama koje će on razviti, nego samome sv. Franji (usp. *Sadržaj spisa*, u: *Spisi...*, nav. dj., str. 216-217).

³⁵ TestCl VII,2-3, u: *Spisi...*, nav. dj., str. 259.

³⁶ TestCl X,9-11, u: *Spisi...*, nav. dj., str. 263.

³⁷ *Pismo četiriju generalnih ministara...*, nav. dj., str. 75-76.

ništa drugo, za ime Gospodina našega Isusa Krista i njegove presvete Majke, pod nebom ne želite imati”.³⁸ I Franjo i Klara u isto poglavlje stavljaju zahtjeve najvišeg siromaštva i najdublje bratske i sestrinske ljubavi. Slijediti Gospodina i njegovu Majku, bez ikakva vlasništva pod nebom, dovodi osobu do prihvaćanja Gospodina i njegove Majke kao jedinog bogatstva, a to dalje vodi do uspostave ‘nove’ obitelji duhovnih sestara, tj. utemeljenih na duhu, u kojemu je jedini Otac onaj Nebeski i jedina Majka je Marija, u čijem majčinstvu u duhu sestre uzajamno sudjeluju.³⁹

4. OD MARIJINA DO KLARINA MAJČINSTVA

Imajući pred očima Mariju, zaručnicu Duha Svetoga, Majku Gospodina našega Isusa Krista, kćer i službenicu nebeskog Oca, Klara se uči životu evanđeoskog savršenstva, a ono, uz ostalo, uključuje duhovno majčinstvo, čemu je Klara težila po svome dubokom mističnom iskustvu. U prvom pismu Klara naziva Agnezu “zaručnicom i majkom Gospodina mojega Isusa Krista”,⁴⁰ što iznova upućuje na lik B. D. Marije na način da njezino jedincato majčinstvo postaje uzor duhovnom majčinstvu. Klara će i izravno progovoriti Agnezi o duhovnom majčinstvu, tj. o rađanju Isusa Krista u duši: “Kao što ga je slavna Djevica na tvarni način nosila, tako i ti, slijedeći njezine stope poniznosti i osobito siromaštva, možeš čistim i djevičanskim tijelom i bez ikakve sumnje nositi Ga na duhovni način – da u tebi prebiva onaj koji tebe i sve obuhvaća, posjedujući onoga koji će tebe posjedovati jače od ostalih prolaznih posjeda ovoga svijeta.”⁴¹ Riječ je o mističnom rađanju Logosa-Riječi u duši koja Ga prima s vjerom i ljubavlju, vršeći riječ Božju. Ova je misao, kako smo već spomenuli, veoma bliska Franjinoj misli iz *Pisma svim vjernicima*,⁴² na što upućuje i sličnost brojnih izraza,

³⁸ Reg CI VII,5-7, u: *Spisi..., nav. dj.*, str. 259-260.

³⁹ Usp. *Pismo četiriju generalnih ministara..., nav. dj.*, str. 78.

⁴⁰ EAgn I,12, u: *Spisi..., nav. dj.*, str. 235.

⁴¹ EAgn III,24-27.

⁴² U *Pismu svim vjernicima* Franjo piše: “O kako li su blaženi i blagoslovljeni oni i one koji dok to čine (tj. ljube bližnje, a mrze svoje grijeh, nap. a.) i u tome ustraju,..., i oni su sinovi nebeskog Oca te su zaručnici, braća i majke Gospodina našega Isusa Krista (usp. Mt 12,50)... Majke smo kad ga nosimo u svom srcu i tijelu (usp. 1 Kor 6,20) po božanskoj ljubavi i po čistoj i iskrenoj savjesti: rađamo ga po svetom djelovanju koje treba da drugima svijetli dobrim primjerom...” (*Pismo vjernicima I*, 5-10, u: *Spisi..., nav. dj.*, str. 58).

poput, primjerice, *mansio, sedes, corpus, caritas* itd.⁴³ Zanimljivo je da se u Franjinim spisima naslov "oca" nikada ne pripisuje ni njemu ni subraći, a naslov majke više puta i on sam pripisuje sebi i drugima. U prvim samostanima, u samotištima, poglavari su nazivani "majkama".⁴⁴ Je li to zbog Franjina iskustva autoritarnog, surovog oca i nježne majke ili je posrijedi nešto drugo?⁴⁵ Vjerojatno se Franjino iskustvo obiteljskog života ne može isključiti, no ipak se čini da najdublje značenje bratsko-majčinskog odnosa treba tražiti u otajstvu Majke Kristove, koja je prototip i uzor Crkve. U tom nam razumijevanju može pomoći jedan iznenađujući izraz koji Franjo primjenjuje na BD Mariju. U *Pozdravu blaženoj Djevici*, koji donosimo u cijelosti, Franjo uspostavlja usku vezu između Marije i Crkve: "Zdravo Gospodarice, Bogorodice Marijo, ti si djevica koja je postala Crkvom, i izabrana od presvetog Oca na nebu da te posveti sa presvetim Sinom svojim i Duhom Svetim Utješiteljem. U tebi je bila i jest sva punina milosti i svako dobro. Zdravo palačo njegova, zdravo njegovo svetohranište, zdravo kućo njegova. Zdravo odjećo njegova, zdravo njegova službenice, zdravo majko njegova, i sve vi, o svete kreposti koje se po milosti i rasvjetljenju Duha Svetoga ulijevate u srca vjernika da Bogu od nevjernika napravite vjernika".⁴⁶ Marija je, dakle, *Virgo ecclesia facta!* Čudesno je kako je Franjo, bez dublje teološke naobrazbe, uspio na tako dubok i sažet način definirati Majku Božju. Zapravo, tek će se u najnovije vrijeme (usp. VIII. pog. dogmatske konstitucije o Crkvi, II. vatikanskog sabora, *Lumen gentium*) dublje progovoriti o najužem odnosu između Marije i Crkve.⁴⁷ Franjino poimanje Marijina majčinstva upućuje

⁴³ Opširnije o tome vidi: O. van Asseldonk, *Una spiritualità...*, nav. dj., str. 124-125.

⁴⁴ Usp. *Pravilo za samotišta 1* i sl.: "Oni koji hoće da kao redovnici borave u samotištima neka budu trojica ili najviše četvorica: dvojica od njih neka budu majke, koje imaju dva, ili barem jednog sina. Ona dvojica koja su majke neka obavljaju život Marte, a dvojica sinova neka vode život Marije (usp. Iv 10,38-42) (*Spisi...*, nav. dj., str. 120). Franjo sam sebe, primjerice u *Pismu Leonu*, naziva majkom (usp. *Spisi...*, nav. dj., str. 67). Naravno da je češći naslov "brat", "sluga" i sl. Zanimljivo je da Klara, koja je bila svjesna Franjine majčinske uloge u odnosu na Drugi red, nikad ga ne zove majkom, nego ocem.

⁴⁵ Na Franjino iskustvo autoritarnog, surovog oca i nježne majke upućuje, primjerice, B. Duda, *Moj sveti Franjo*, KS, Zagreb, 1990., str. 110.

⁴⁶ *Spisi...*, nav. dj., str. 145-146.

⁴⁷ Premda sadržaj ovog nauka nije bio nepoznat tijekom srednjeg vijeka ipak se sam izraz prije Franje susreće samo jedanput, i to u propovijedi Pseudo Hildeberta, a koja je potom pripisana Petru Lombardijskom (usp. O. van Asseldonk, *Una spiritualità...*, nav. dj., str. 135).

na kristologiju utemeljenu na Isusovu povijesnom životu koja je životno povezana s našim konkretnim življenjem, budući da je Isus postao primjer življenja koji valja nasljedovati. Tako govor o Marijinu majčinstvu postaje ujedno poziv da se živi, moli i djeluje poput našega brata Isusa, a to dalje znači u svojoj svakodnevnici iskusiti što znači biti na putu k Bogu.⁴⁸

Marija, Majka Božja je posvećena kao Crkva, koja je puna milosti i svake kreposti koje Duh Sveti izljevava na vjernike. Marija je prototip i idealni uzor svete Majke Crkve unutar koje se i sam Franjo, zajedno sa svojom braćom, svim sestrama i vjericima, osjeća pozvan u Duhu Svetom postati majkom. Siromašne Gospođe iz crkvice sv. Damjana za Franju su odsjaj i trag svete Žene, Majke Božje, Marije. Klarina šutnja o Marijinu odnosu prema Crkvi ne može se objasniti nego kao njezino ponizno stavljanje na raspolaganje Duhu Svetomu kako bi, poput Marije, Krista "porodila" i darovala Crkvi, kako bi ga po vjeri začela, porodila te drugima darovala. Djevičansko, zaručničko i majčinsko zvanje siromašnih sestara je sudjelovanje na majčinstvu Majke Isusove u krilu Crkve. Upravo je to otajstvo sudjelovanja u Marijinu majčinstvu Franjo naslutio, a nije nemoguće da ga je do te intuicije dovela upravo sveta Klara.⁴⁹ Naime, kako doznajemo iz *Leggende maior*, iz pera sv. Bonaventure, Franjo je od Klare, čini se ne jednom, tražio savjet kako otkriti putove i načine što savršenijeg služenja Bogu i braći.⁵⁰

Franjevački izvori ili, točnije, *Leggenda Perugina*, donose Franjin poticaj na ustrajnost upućen sestrama iz samostana sv. Damjana, a prema kojem će one, koje je Gospodin okupio, na nebu biti okrunjene s Djevicom Marijom.⁵¹ To se je, kako doznajemo iz *Procesa* kanonizacije, a što donosi i Toma Čelanski, dogodilo u trenutku Klarine smrti. Naime, Toma opisuje kako umirućoj Klari na samrtnoj postelji dolazi mnoštvo bijelih djevoja

⁴⁸ Usp. O. van Asseldonk, *Maria. Madonna...*, nav. dj., st. 935.

⁴⁹ Usp. O. van Asseldonk, *Madre...*, nav. dj., st. 924.

⁵⁰ Usp. *Leggenda maggiore XII,2*, u: FF 1205.

⁵¹ Poticaj je poznat pod naslovom *Audite, poverelle*. Donosimo ga u cijelosti: "Audite, poverelle dal Signore vocate, ke de multe parte et provincie sete adunate: vivate sempre en veritate ke en obediencia moriate. Non guardate a la vita de fore, ka quella dello spirito è migliore. Io ve prego per grand'amore k'aiate discrezione de le lemosene ke ve dà el Signore. Quelle ke sunt adgravate de infirmitate et l'altre ke per loro suò adfatigate, tutte quante lo sostengate en pace. Ka multo venderi(te) cara questa fatiga, ka cascuna serà regina ec celo coronata cum la Vergene Maria" (FF 263/1).

na čelu s Djevicom koja je “došla do postelje, na kojoj je ležala Sinova zaručnica, najnježnije se nad nju nadvila i najsrdačnije ju zagrlila. Djevice doniješe plašt divne ljepote i sve su se natjecale uslužnošću. Pokriše Klarino tijelo i uresiše zaručničku ložnicu”.⁵²

Klara, kako smo vidjeli, poziva Agnezu na duhovno majčinstvo (EAgn III) te na potpunu preobrazbu u Zaručnika-Ogledalo (EAgn IV) kako bi tako preobražena mogla postati duhovna majka svojim sestrama. No ona sama je, čini se, bila ne samo intuitivno, nego i izričito svjesna svoga sudjelovanja u Marijinu majčinstvu. Naime, u svome se *Blagoslovu* obraća sestrama kao “majka vaša i ostalih siromašnih sestara” te moli Gospodina Isusa Krista da im po svome milosrđu i “po zagovoru svoje roditeljke svete Marije... potvrdi ovaj presveti svoj blagoslov”.⁵³ Sudjelujući u Marijinu majčinstvu Klara postaje majka, postaje druga Marija, jaka žena na početku novog proljeća, nove mladosti Crkve.

5. ZAKLJUČAK

Klarin se je sveti život toliko duboko dojmio svjedokâ očevidacâ da su je spontano usporedili s B. D. Marijom, bilo zbog općenito izvrsna krjeposna života, bilo zbog ustrajne molitve, bilo zbog strogo pokorničkog života, bilo zbog duha služenja i dubokog poštovanja što ga je iskazivala prema sestrama i drugim osobama. Sama pak Klara, uz čudesnu zaljubljenost prema Božanskom Zaručniku, kao uzor i primjer života u evanđeoskom savršenstvu trajno, sebi i sestrama, stavlja lik B. D. Marije. Marija postaje ogledalo savršenstva; Marija postaje put nasljedovanja; Marija postaje motiv ustrajnosti; Marija – Zaručnica Duha Svetoga ujedno je i Majka u čijem majčinstvu u duhu valja sudjelovati. Imajući pred očima siromašne Isusa i Mariju, Franjo i Klara imaju hrabrosti prekinuti s feudalnim, klerikalnim i monastičkim društvom svoga vremena, kako bi započeli novo doba, novo proljeće Crkve i društva. Franjo se stavlja u službu svih, do nogu svih, a Klara, u klauzuri, stavlja

⁵² Toma Čelanski, *nav. dj.*, str. 53. Usp. *Proces...*, *nav. dj.*, str. 116, riječ je o svjedočanstvu sestre Benvenute, jedanaeste svjedokinje koja je imala gore opisano viđenje.

⁵³ BenCl 6-9, u: *Spisi...*, *nav. dj.*, str. 233. Završavajući četvrto pismo Agnezi napisat će: “Same moje kćeri, ali najviše premudra djevica Agneza, moja sestra, preporučuju se u Gospodinu, koliko god mogu, tebi i tvojim kćerima”. Potom samu Agnezu naziva “predragom kćeri” (EAgn IV,38-39).

se do nogu Gospodinovih, no oboje u službi Boga i bližnjega. Njihov izbor života prema evanđelju postaje poziv i izazov, ne samo manjoj braći i siromašnim sestrama nego i svim kršćanima, i to ne samo njihova vremena. Franjin i Klarin život, u školi Isusa i Marije, i danas je izazov za uspostavu univerzalnoga i kozmičkog bratstva pod jednim nebeskim Ocem i jednom Majkom, Marijom.

THE BLESSED VIRGIN MARY IN THE LIFE AND DOCUMENTS OF ST. CLARE OF ASSISI

Summary

Starting from the witnesses of Clare's holy life, the author of the article first investigates why Clare was called "another Mary". Then, exploring St. Clare and St. Francis' documents, he reveals in which way Clare understood BV Mary and her role in the Christians' spiritual life. The author first speaks about Mary as a mirror, i.e. a standard of Christian living, then about the engagement of BV Mary and St. Clare, about the meaning of the engagement for spiritual life, as well as about the similarity and dissimilarity in understanding the theme of engagement between Clare and St. Francis. Finally, the author presents the talk on the participation of St. Clare in Mary's motherhood.

Key words: *Jesus Christ, Mary, Clare, mirror, standard, fiancée, engagement, motherhood.*